

го самоврядування, верховенства права, пріоритету прав і свобод людини і громадянина як універсального орієнтира та критерію визначення ефективності Української держави. По-третє, слід наголосити, що попри факт відсутності формально-юридичного закріплення у концепції нової Конституції України положення про її соціальний характер, а також значущість соціальної функції держави, слід визнати, що саме ідеал соціальної держави розглядався авторами концепції як один із базисних орієнтирів державотворчих процесів. Зокрема, про це свідчить як увага розробників концепції до соціальних прав людини, так і ті гарантії соціального статусу громадянина, які пропонувалось забезпечити на конституційному рівні в ході роботи над проектом нової Конституції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації / О. В. Скрипнюк. – К.: Академія правових наук України, 2005. – С. 13
2. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : монографія / В. Л. Федоренко. – К.: Ліра-К, 2009. – С. 66–67.
3. Барабаш Ю. Г. Нариси з конституційного права: зб. наук. праць / Ю. Г. Барабаш. – Х.: Право, 2012. – С. 8.
4. Медведчук В. В. Громадянське суспільство: Український вибір: Монографія / В. В. Медведчук. – К.: Логос, 2012. – С. 14.
5. Юзьков Л. Від Декларації про державний сувере-

нітет України до концепції нової Конституції України / Л. Юзьков // Конституція незалежної України: У 3-х книгах / Під заг. ред. С. Головатого. – К.: Право, Українська правнича Фундація, 1995. – Кн. 1. – С. 9.

6. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права: академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х.: Право, 2009. – С. 22.

7. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: Монографія / Л. Р. Наливайко. – Х.: Право, 2009. – С. 57.

8. Саїдов А. Х. Парламентский глоссарий / А. Х. Саїдов, Т. Я. Хабриева. – М.: Норма, 2008. – С. 315.

9. Василевич Г. А. Конституционное право Республики Беларусь. Учебник / Г. А. Василевич. – Мн.: Книжный Дом, 2010. – С. 192.

10. Краковська А. Є. Соціальна функція в системі функцій сучасної держави: теоретико-правові проблеми дослідження / А. Є. Краковська // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 44. – С. 117–124.

11. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики / О. В. Скрипнюк. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – С. 202–244.

12. Конституція незалежної України: У 3-х книгах / Під заг. ред. С. Головатого. – К.: Право, Українська правнича Фундація, 1995. – Кн. 1. – С. 72.

The article studies the specifics of the constitutional process in Ukraine, in the 90-ies of the XX century in terms of defining the foundations of the state system, securing democratic values and the rule of law, the priority of human rights and freedoms in Ukraine. The author refers to the analysis of constitutional acts of the period, as well as to the study of the concept of a new Ukrainian Constitution (1991), which was developed by Ukrainian lawyers, scientists and politicians.

В статті вивчається специфіка конституційного процесу в Україні початку 90-х років ХХ століття з точки зору визначення основ державного ладу, закріплення цінностей побудови демократичного і правового державства, забезпечення верховенства права і прав людини в Україні. Автор звертається до аналізу конституційних актів цього періоду, а також до дослідження концепції нової Конституції України 1991 року, яка розроблялась українськими юристами, ученими і політиками.

МІСЦЕ СТРАХОВОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Пацурія Н. Б.,

кандидат юридичних наук, докторант, доцент кафедри господарського права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті досліджуються актуальні проблеми формування, місця та ролі страхового права в системі права України.

Ключові слова: страхування, страхове право, система права України.

Вступ. Визначальними у формуванні суспільних відносин, які становлять предмет правового регулювання галузевих юридичних наук, є правові норми. Вони постають первинним елементом системи права, до складу якої, за усталеним науковим підходом, включають також інститути та галузі права. Це характеризує право як поліструктурне явище. З огляду на такі характеристики, жоден із зазначених елементів

(норма права, інститут, галузь), взятий окремо, не відображає притаманних їм властивостей і функцій, що виявляються останніми в структурі системи права.

Структурний аспект системи права проявляється в тому, що норми, які входять до її складу, утворюють єдине ціле, яке за змістом норм поділяється на відповідні взаємопов'язані частини [4, с. 83], які знаходяться між собою у відповідній ієрархії [14]. Вказана ієрархія

впливає на побудову як всієї системи права, так і її окремих елементів, певних правових сукупностей.

Ієрархія системи як процес сприйняття конкретного явища може будуватися і змінюватися в залежності від підстав виникнення, спеціальних умов, ознак, функції і принципів його існування. Вказане впливає на формування певних залежностей такого явища від інших явищ та/або систем, навіть коли вказана система поглинається іншою і є стосовно неї системою вищого порядку. Саме це, на нашу думку, впливає безпосередньо і на процес побудови системи страхового права, її зміну та динаміку формування.

Актуальність досліджуваної теми. Важливими положеннями системних уявлень про право, які можуть дати нові знання про нього, є положення про ієрархію структур системи. Ієрархія структур системи полягає в тому, що будь-яка система (як наприклад, право) може бути поділена на елементи, сукупності елементів. Кожній такій сукупності відповідає своя структура зв'язків. З огляду на це, кожна система об'єктивно має безліч структур, які об'єктивно взаємопов'язані між собою і утворюють певну ієрархію [28].

Вважаємо, що наведене розуміння структури системи права надасть змоги при визначенні місця страхового права в системі права України відійти від її класичного сприйняття як тріади елементів, що і визначає актуальність досліджуваного питання.

Теоретичною основою визначеної теми статті є праці С. С. Алексєєва, Р. И. Беккіна, О. А. Беляневич, А. Г. Бобкової, А. М. Васильєва, К. А. Граве, А. Г. Діденко, М. А. Єлкіна, В. И. Еременко, В. Р. Ідельсона, А. Б. Іпатова, Л. І. Корчевської, Л. А. Лунца, А. А. Мамедова, Є. М. Мена, В. К. Райхера, В. І. Серебровського, М. Б. Смирнової, В. Д. Сорокіна, М. К. Сулейменова, Б. С. Тарабаріна, В. Г. Ульяніщева, Ю. А. Урманцева, А. Ф. Черданцева, М. А. Шалагіної, М. Я. Шимінової, В. П. Янішена та інших вчених, які в різні часи досліджували питання як системи права в цілому, так і місця в ній страхового права.

Метою статті є дослідження дискусійних питань формування страхового права та визначення його ролі та місця у системі права України.

Основний зміст. Аналіз основних підходів до структури системи права вказує на умовність критеріїв її поділу. На вказану проблематику у вітчизняній науковій юридичній літературі звертала увагу А. Г. Бобкова. Вона зазначила, що в багатьох випадках, коли предмет правового регулювання і галузі права, яка йому відповідає, склалися, всередині будь-яких суспільних відносин можуть бути виявлені такі риси і особливості, які вимагають необхідності спеціального регулювання, формування нових правових сукупностей і, можливо, виділення їх в окремі галузі (підгалузі) права [7, с. 252]. З цього приводу доречно згадати позицію О. А. Беляневич, яка слушно зазначила, що система права є соціальною системою, складний характер якої визначається не кількістю елементів – галузей права, а тим, що кожна галузь права виступає як система другого порядку, об'єднуючи правові інститути – системи третього порядку і т.д. [26, с. 163, 167].

Зрозуміло, що сутність дискусійності питання про місце страхового права в системі права України пов'я-

зана, передусім, з проблеми існування комплексних утворень в праві. Адже переважна більшість сучасних науковців визнає за страховим правом ознаку комплексності [20; 2; 15; 9; 32; 29]. На нашу думку, поділ права на галузі, підгалузі, інститути, субінститути є суто механістичним, адже поділ об'єкта на окремі складові унаочнюється саме в класичних галузях права, проте при дослідженні питань комплексності в праві виявляється небезспірним [18, с. 35].

Слід наголосити, що термін «страхове право» міцно увійшов до лексики як вітчизняної, так і зарубіжної юридичної науки [1; 5; 13; 30; 24; 3], проте вказане не сформувало єдиного наукового підходу до визначення місця страхового права в системі права та галузевої приналежності його норм.

За загальною концепцією розуміння сутності страхового права можна виділити три підходи щодо місця страхового права в структурі системи права.

1. Страхове право – самостійна галузь права. На думку Є. М. Мена як родоначальника вказаної наукової концепції, страхове право є галуззю права, яка спрямована на регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері страхування. Предметом страхового права є суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у галузі страхування. З огляду на це, предмет регулювання страхового права не збігається із предметом регулювання інших галузей права, що доводить його самостійність. Є. М. Мен вважав, що норми права, що регулюють різні галузі, які регулюють відповідні відносини у сфері страхування, не вписуються ні в одну з галузей публічного або приватного права [16, с. 9].

Критерієм виділення і побудови страхового права як самостійної галузі є, як правило, спеціальний вид діяльності, який і об'єднує всі правові нормативні акти. Прихильником вказаного напрямку ще в 20-х рр. ХХ ст. був також С. А. Рибніков [21, с. 31].

2. Страхове право – підгалузь цивільного права. Засновником вказаної наукової школи був видатний цивіліст В. І. Серебровський.

Основним аргументом на користь його теорії стало положення про те, що більшість норм права, що регламентують страхування та/або страхову діяльність, так чи інакше мають цивільно-правову, договірну (зобов'язальну) природу. Недоліком даної точки зору є те, що її прихильники не враховували норми, що регулюють обов'язкове страхування та страхову діяльність. Ці норми не належать до цивільно-правових, відповідно визнавати страхове право в цілому підгалуззю цивільного права підстав не було.

У свою чергу О. А. Красавчиков зазначав, що «страхування – це цивільно-правовий інститут, що складається із комплексу правових норм, які регулюють майнові та особисті немайнові відносини, що виникають при створенні та використанні страхового фонду» [34, с. 21].

К. А. Граве і Л. А. Лунц також розглядали страхове право з цивільно-правових позицій [8, с. 9]. На їх думку, відносини, що виникають у зв'язку з добровільним і обов'язковим страхуванням, регулюються страховим правом як галуззю цивільного права. Звідси впли-

ває, що і складова частина (страхове право), і ціле (цивільне право) визнаються галузями права, у чому не можна не виявити протиріччя. На нашу думку, в цьому твердженні чітко простежується конфлікт логічної побудови власної теорії.

3. Страхове право – комплексне правове утворення, яке за різними науковими підходами розглядається або як комплексна галузь права, або як певна правова категорія, яка характеризується поєднанням приватно-правових та публічно-правових засад.

Вказаній точки зору дотримується М. Б. Смирнова. За її твердженням, страхове право є комплексним правовим утворенням, яке має власний предмет регулювання – відносини у сфері страхування, однак використовує різні методи правового регулювання: імперативний (у разі, коли закон встановлює обов'язковість страхування того чи іншого ризику) і диспозитивний (коли страхування ризику здійснюється за бажанням страхувальника).

На думку М. К. Сулейменова, страхове право (як і банківське, біржове, валютне, інвестиційне) є комплексним правовим утворенням, покликаним регулювати різноманітні суспільні відносини. З іншого боку, в орбіту правового регулювання залучені й окремі інститути цивільного права, а також правові інститути та юридичні норми інших галузей права (державного, адміністративного, фінансового тощо). Звідси випливає, що страхове право – це комплексна галузь (підгалузь), що поєднує норми публічного й приватного права.

На переконання В. С. Белих і І. В. Кривошеєва, страхове право є складовою частиною підприємницького права [3, с. 15]. При цьому В. С. Белих наголошує, що страхове право як комплексне утворення не має власного предмета і методу правового регулювання в їх традиційному розумінні. Формування і розвиток страхового права відбувається на межі публічного і приватного права [3, с. 57]. У страховому праві публічні засади особливо проявляються у сфері обов'язкового страхування, державного регулювання страхової діяльності, при реєстрації та ліцензуванні страхової діяльності, також при застосуванні заходів впливу органом державного нагляду за страховою діяльністю тощо.

Існування страхового права в якості комплексної галузі вперше обґрунтував В. К. Райхер. На думку вченого, в процесі регулювання страхової охорони продуктивних сил суспільства і матеріального добробуту громадян суспільні відносини залишаються одночасно самостійними елементами різних галузей, утворена при цьому галузь має єдність на основі самостійно існуючого предмета правового регулювання [20, с. 189].

Заслуговує на окрему увагу науковий підхід В. І. Серебровського, який вказував, що страхове право не має самостійного характеру. Вчений вважав, що головну роль в системі страхового права відіграють саме норми цивільного (торгового) права. При цьому він справедливо зазначав, що всю сукупність правових норм, що регулюється страховим правом, не можна вважати лише частиною цивільного або торговельного права. По суті, вчений розглядав страхове право як комплексне утворення, хоча даний термін і не використав [24, с. 8–9].

Протягом тривалого періоду твердження В. К. Райхера про комплексний характер галузі страхового права, підтримане іншими вченими, зокрема Ю. К. Толстим, С. С. Алексєєвим, не піддавалося сумнівам. Так, на думку В. К. Райхера, поряд з існуванням базисних галузей права, які виділяються за предметом і методом, існують також комплексні галузі права, виділення яких відбувається тільки за предметом правового регулювання. На думку М. І. Козиря, комплексна галузь права – це наявність органічного комплексу двох факторів: 1) тісно пов'язаних між собою суспільних відносин як предмета правового регулювання; 2) методу правового регулювання, відповідного кожному виду відносин.

Прихильниками поглядів на страхове право як комплексну галузь права є також сучасні дослідники: М. Я. Шимінова, Л. І. Корчевська, М. Йолкін, Б. Тарабарінов. У ряді підручників та навчальних посібників із страхового права простежується чітка характеристика страхового права як комплексного утворення, що поєднує норми публічного і приватного права, яке не має власного предмета і методу правового регулювання в їх традиційному розумінні.

Доречно згадати наукову позицію С. А. Рибнікова, який зазначив, що обов'язкове страхування є інститутом публічного права, а добровільне страхування слід відносити до галузі приватного права [21, с. 31].

З огляду на наведене, можна стверджувати, що страхове право є комплексним утворенням, що поєднує публічно-правові та приватноправові засади, та слід наголосити на відсутності єдиного наукового підходу до визначення місця страхового права в системі права. Проте вказане дозволяє із впевненістю констатувати, що певне правове утворення під назвою «страхове право» об'єктивно сталося. Саме це вимагає від науковців визначити місце страхового права в системі права України.

На нашу думку, комплексний характер страхового права не викликає сумніву, проте намагання дослідників «розкласти» його в різних галузях суперечить основній меті проведених ними досліджень – визначення місця страхового права в структурі системи права. Безсумнівно, що страхові відносини за своєю юридичною природою поділяються на публічно-правові та приватноправові, і вказаний поділ має першочергове значення для визначення типу та методології правового регулювання, але не відповідає практичним потребам відособлення менш великих сукупностей правових норм у системі права. Саме це обумовлює необхідність пояснення правовою наукою змішаного (приватно-публічного) регулювання суспільних відносин [19].

Вважаємо, що виключно господарсько-правова концепція, яка передбачає комплексне застосування приватноправових та публічно-правових елементів регулювання страхових відносин з метою забезпечення балансу приватних і публічних інтересів, встановлення єдиного господарського правового порядку при здійсненні страхової діяльності й реалізації страхових правовідносин та усунення можливих диспропорцій (конфліктів) при реалізації приватних і публічних інтересів, дає змогу визначити місце та сутність страхового права в структурі системи права України, яка характеризується ознакою комплексності.

Відомо, що головним системотворчим критерієм поділу права на певні структурні одиниці є наявність суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання.

За визначенням Н. В. Сильченко, суспільні відносини – це стабільні, стійкі, повторювані моменти спільної діяльності людей у різних сферах суспільного буття. З огляду на це, предмет правового регулювання, розглянутий крізь призму регулювання суспільних відносин нормами права, є ніщо інше, як закріплена в нормах права існуюча, сформована, стабільна і постійна структура людської діяльності, її окремих видів з метою її захисту від порушень, а також подальшого розвитку [15, с. 62].

На думку науковців, різноманітність видів та багатовекторність господарської діяльності є підставою для формування безлічі видів суспільних відносин. Саме господарська діяльність є граничним поняттям, в межах якого окремі її види потребують поглибленого регулювання [4, с. 94], що слугує системотворчим критерієм для формування комплексних галузей та/або підгалузей права, зокрема, страхового права.

Теорія страхового права визначає *страхову діяльність* як врегульовану нормами права господарську діяльність страхової організації, що здійснюється на підставі ліцензії з організації і безпосереднього надання страхових послуг, яка пов'язана з формуванням, управлінням страховими фондами та здійсненням майбутніх страхових виплат у разі настання страхових випадків, передбачених договором страхування або чинним законодавством, з метою захисту майнових інтересів страхувальників (застрахованих, інших третіх осіб).

З огляду на те, що страхова діяльність має свій предмет (вона покликана задовольняти серйозні суспільні потреби та виконувати важливі функції в суспільстві), вона потребує належного правового впорядкування, що і зумовило формування в Україні законодавства про страхову діяльність. Це спеціальне законодавство має свій спеціальний об'єкт регулювання – страхову діяльність, який (об'єкт регулювання) мусить бути чітко окреслений за змістом, колом осіб, умовами функціонування тощо.

Зрозуміло, що при реалізації страхових правовідносин у сфері господарювання виникає безліч видів суспільних відносин. В контексті аналізованого питання доречно наголосити на тому, що класичний підхід до визначення страхових правовідносин розглядається на тлі науки цивільного права.

У галузевих наукових дослідженнях, спеціальній юридичній літературі [22; 6; 23] та в чинних нормативно-правових актах [11] страхові відносини розглядаються як вид цивільно-правових відносин, які переважним чином носять зобов'язальний характер і виникають на підставі договору між страховим фондом і страхувальником. Як наслідок, робиться висновок про те, що страхове право є інститутом цивільного права.

До наведених міркувань слід внести певні зауваження. На нашу думку, науковий підхід, за яким страхові відносини визначають суто як цивільно-правові, є хибним.

Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що об'єднання усіх суспільних відносин, що виникають

при реалізації страхових відносин у сфері господарювання за ознакою мети – захисту майнових інтересів страхувальників, являють собою поняття страхових правовідносин у широкому розумінні. Проте чітке з'ясування сутності страхових правовідносин надасть нам розуміння цієї наукової категорії у вузькому сенсі, тобто в якості предмета конкретних галузей права, в складі яких такі відносини системно виникають і системно реалізуються та формують предмет страхового права. Вказаний підхід вдало обґрунтувала А. Г. Бобкова, досліджуючи питання місця і сутності рекреаційного права в системі права України [7, с. 256].

На нашу думку, вказане можливо унаочнити шляхом визначення основних інститутів, що притаманні певним галузям права, і які в сукупності виявляють предмет страхового права, та в складі яких такі відносини системно виникають і системно реалізуються.

Так, в складі цивільного права можливо виділити такі правові інститути: 1) інститут особистого страхування; 2) інститут майнового страхування; 3) інститут страхування відповідальності. Зокрема, у складі вказаних інститутів можливо виділити підінститути, зокрема: страхування життя як підінститут інституту особистого страхування; страхування фінансових ризиків як підінститут інституту майнового страхування; обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса як підінститут інституту страхування відповідальності тощо. Аналіз галузевих наукових досліджень також дозволяє виділити в структурі цивільного права інші (окремі) інститути, які становлять предмет страхового права як комплексної підгалузі [27; 17; 10].

У структурі фінансового права можна виділити інститути, які входять до предмета правового регулювання страхового права, зокрема: державного нагляду за організаціями-страховиками з приводу формування та розміщення страхових резервів; забезпечення фінансової платоспроможності страхових організацій (фондів); інвестицій для направленої фінансування найбільш пріоритетних галузей народного господарства та регіонів; компенсації громадянам втрат від знецінення грошових заощаджень у ВАТ «Ощадбанк» та НАСК «Оранта» [33].

У структурі господарського права до інститутів, що формують предмет правового регулювання страхового права, слід віднести: інститут суб'єктів страхової діяльності; інститут державного нагляду (контролю) за страховою діяльністю; інститут договору страхування; інститут банкрутства страховиків; інститут ліцензування страхової діяльності; інститут застосування заходів впливу до порушників страхового законодавства тощо [12].

Наведене яскраво демонструє комплексний характер страхового права і відводить йому місце комплексної підгалузі трьох вказаних галузей права в системі права України.

З огляду на викладене вище, *предметом страхового права* виступають врегульовані нормами права суспільні відносини щодо захисту майнових інтересів страхувальників шляхом надання страхових послуг за рахунок сформованих страхових фондів, що формуються суб'єктами страхової діяльності з метою здійснення майбутніх страхових виплат у разі настання страхових випадків, передбачених договором страхування або чинним законодавством.

Повертаючись до питання про визначення місця страхового права в системі права України, слід зазначити, що його сутність як комплексної підгалузі права неможливо визначити, спираючись виключно на предметну ознаку.

Регулятивні властивості страхового права можливо дослідити через проблематику метода правого регулювання страхових відносин. З цього приводу Н. В. Сильченко зауважував, що оскільки між такими таксономічними одиницями, на які поділяються відносини (рід, вид, підвид і т. ін.) і норми права (галузь, підгалузь, інститут і т. ін.), немає суворої кореляції, твердження про те, що юридична своєрідність будь-якого структурного поділу галузевої структури права визначається тим чи іншим родом, видом і т. ін. суспільних відносин, не є істинним. У той же час, оскільки жорстка кореляція зберігається лише на рівні галузі права, істинним залишається твердження про те, що зміст предмета правового регулювання зумовлюється методом правового регулювання окремої галузі права [25, с. 61–64].

Виходячи з поділу способів (прийомів) правового регулювання на імперативний (який складається із вказівки і заборони внаслідок сутнісної подібності цих способів) і диспозитивний (до якого входить дозвіл), можна стверджувати, що імперативність і диспозитивність правового регулювання присутні, тобто є наявними в будь-якій галузі права. Відповідне поєднання імперативності і диспозитивності, приватноправового і публічно-правового регулювання з метою забезпечення балансу приватних і публічних інтересів та забезпечення правового господарського порядку є ключовою, визначальною сутністю методу правового регулювання страхових відносин [31].

Враховуючи цілісність страхових відносин, можна говорити про єдиний правовий метод їх регулювання. Вказаний метод складається зі специфічного поєднання диспозитивного та імперативного (способів правового регулювання), які можна визначити як змішаний метод правового регулювання страхових відносин [2, с. 296].

Проте з огляду на той факт, що страхові відносини характеризуються комплексним поєднанням приватно-правових і публічно-правових елементів, для їх регулювання слід застосовувати методи господарського права: метод автономних рішень, метод владних приписів, метод рекомендацій.

Висновок. Все викладене вище дозволяє сформулювати наукову дефініцію «страхове право як комплексна підгалузь права». *Страхове право як комплексна підгалузь* – сукупність норм права, що регулюють страхові відносини з метою ефективного захисту майнових інтересів учасників страхових правовідносин.

Насамкінець, слід зробити висновок про доцільність формування страхового права як комплексної підгалузі права, якій притаманні всі необхідні ознаки для відмежування її від інших елементів системи права та визначення власного місця в загальній системі структури права України. В зазначеному аспекті страхове право є важливим елементом правової системи України, знаходиться у різноманітних функціональних зв'язках з іншими її елементами, чим виявляє свої сутнісні характеристики.

Перспективи подальших розвідок у напрямку

визначення місця і ролі страхового права в системі права України мають сприяти, перш за все, захисту майнових інтересів всіх учасників страхових правовідносин у сфері господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. John F. Dobbyn. Insurance Law.-St. Paul, Minn., / Dobbyn John F. – L.:1996. – 400 p.
2. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. Т. I. / С. С. Алексеев. – М.: Юрид.лит., 1981. –360 с.
3. Бельх В. С. Страхование право / В. С. Бельх, И. В. Кривошеев. – М.: НОРМА, 2001. – 224 с.
4. Беляневич О. А. Господарське договірне право України [теоретичні аспекти] : Монографія / О. А. Беляневич. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
5. Біленчук Д. П. Страхове право України / Д. П. Біленчук, П. Д. Біленчук, О. М.Залетов, Н. І. Клименко. – К.:Атіка, 1999. – 368 с.
6. Блащук Т. В. Цивільно-правове регулювання особистого страхування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. В. Блащук. – Київ, 2003. – 20 с.
7. Бобкова А. Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности / А. Г. Бобкова. – Донецк: Юго-Восток, 2000. – 308 с.
8. Граве К. А. Страхование / К. А. Граве, Л. А. Лунц. – М.: Госюриздат, 1960. – 175 с.
9. Елкин М. Особенности классификации страховых финансовых правоотношений/ М. Елкин // Право и жизнь: Независимый правовой журнал. – М.: Манускрипт, 2002. – № 50. – С. 245–249.
10. Ельбрехт В. В. Договір страхування майна фізичних осіб : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. В. Ельбрехт. – Київ, 2009. – 18 с.
11. Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №18. – Ст.78.
12. Зискінд І. О. Господарсько-правовий аспект регулювання та нагляду (контролю) у сфері страхування: досвід України та зарубіжних країн: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / І. О. Зискінд. – Одеса, 2011. – 20 с.
13. Идельсон В. Р. Страхование право (лекции, читанные в С.-Петербургском Политехническом Институте на Экономическом Отделении, Страховом подотделе в 1907г.) / В. Р. Идельсон. – М.: Анкил, 1993. – 96 с.
14. Ипатов А. Б. К вопросу о месте страхового права в системе права [Электронный ресурс] : Юрист. Специализированный ежемесячный журнал . – 2005. – №7. / А. Б. Ипатов – Режим доступа: <http://journal.zakon.kz/4475110-cele-vye-vetvi-prava-a-g.-didenko.html>.
15. Мамедов А. А. Страхование право – комплексная отрасль законодательства / Мамедов А. А. // Законодательство и экономика. –2004. – № 7. – С. 73–77.
16. Мен Е. М. Имущественное страхование по советскому законодательству / Е.М. Мен.–М.,1924.–73 с.
17. Никифорак В. М. Договір страхування відповідальності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. М. Никифорак. – Київ, 2002. – 18 с.

18. *Овчинников Н. И.* Понятие и классификация хозяйственных договоров: учеб. пособие/ Н. И. Овчинников. – Владивосток, 1970. – 160 с.

19. *Посидинок В. В.* Правове регулювання інвестиційної діяльності: теоретичні проблеми. – С.121.

20. *Райхер В. К.* Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер. – М.: Изд-во АН СССР, 1947. – 282 с.

21. *Рыбников С. А.* Юридическая природа взаимоотношений сторон в обязательном страховании / С. А. Рыбников // Вестник государственного страхования. – 1923. – №11–12. – С. 31.

22. *Сабодаш Р. Б.* Страхування кредитних ризиків: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Р. Б. Сабодаш. – Київ, 2007. – 20 с.

23. *Семеняка В. В.* Цивільно-правове регулювання страхування в сфері космічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. В. Семеняка. – Київ, 2003. – 20 с.

24. *Серебровский В. И.* Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. – М.: Статут (в серии «Классика российской цивилистики»), 1997. – 567 с.

25. *Сильченко Н. В.* Проблемы предмета правового регулирования / Н. В. Сильченко // Государство и право. – 2004. – № 12. – С. 61–64.

26. *Сорокин В. Д.* Административно-процессуальное право: Избранные труды / В. Д. Сорокин – СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 474 с.

27. *Спаська М. О.* Договір морського страхування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / М. О. Спаська. – Харків, 2007. – 22 с.

28. *Сулейменов М.* Система права и система законодательства Казахстана: выбор пути [Электронный ресурс] / М. Сулейменов. – Режим доступа: <http://i-news.kz/news/2012/01/09/6231391.html>

29. *Тарабарин Б.* Система и источники европейского страхового права / Б. Тарабарин // Страхование право. – 2003. – №1. – С. 30 – 45.

30. *Ульянищев В. Г.* Страхование право/ В. Г. Ульянищев. – М.:УДН, 1986. – 76 с.

31. *Чабаненко М. М.* Методи правового регулювання аграрних відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / М. М. Чабаненко. – Харків, 2006. – 21 с.

32. *Шиминова М. Я.* Страхование право – комплексная отрасль права/ М. Я. Шиминова, Л. И. Корчевская // Страхование право. – 1998. – №1.

33. *Юрах В. М.* Фінансово-правові засади страхування в Україні. – Рукопис. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Одеська національна юридична академія», Одеса, 2007. – 20 с.

34. *Хозяйственное право:* Учеб. пособие./ Отв. ред. В. П. Грибанов, О. А. Красавчиков. – М.: Юрид. лит., 1977. – 479 с.

The article is devoted current problems of formation, the place and role of insurance law in the system of law in Ukraine.

В статье исследуются актуальные проблемы формирования, места и роли страхового права в системе права Украины.

КАТЕГОРІЯ «ОСОБЛИВОСТІ» ЯК КРИТЕРІЙ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСІВ УКРАЇНИ

Татьков В. І.,

*кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України,
Голова Вищого господарського суду України*

У статті обґрунтовуються критерії розмежування предметів регулювання Цивільного і Господарського кодексів України. Наводяться додаткові аргументи на користь визнання ЦК України загальним актом, а ГК України – спеціальним актом, що регулює особливості майнових відносин у сфері господарювання.

Ключові слова: регулювання майнових відносин, зміст і призначення ЦК і ГК.

Незважаючи на досить тривалий час, що пройшов з моменту набрання чинності Цивільним і Господарським кодексами України (далі – відповідно ЦК України і ГК України), питання співвідношення цих кодексів, як і раніше, залишається дискусійним, що не лише негативно позначається на правозастосовній діяльності суб'єктів господарювання, а й не сприяє забезпеченню одна-

кового застосування ЦК України і ГК України судами різних (адміністративної, господарської і цивільної) юрисдикцій як при розгляді конкретних справ, так і при формуванні судової практики.

Головною причиною дискусії, на нашу думку, є одночасне регулювання майнових відносин (ч. 4 ст. 3 ГК України вони визначені як господарсько-виробничі